

QISHLOQ XO'JALIGIDA GENDER TENGLIGI, AYOLLARNI AGROBIZNESGA JALB QILISHNING ALOHIDA XUSUSIYATLARI

¹Narzullayeva Gulchehra Salimovna, ²Sayullayeva Madina Ismatovna

¹Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasida katta o'qituvchi

²Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasida o'qituvchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11445254>

Annotatsiya. Ayollar va qizlarning ilm-fan va texnologiya jamiyatida muhim rol o'ynashini va ularning faolligini oshirish maqsadida qishloq xo'jaligi sohasida faoliyat olib borayotgan va qishloq ayollarining yuqori bilimi va iqtisodiy faolligiga qaramay, ko'proq ular nisbatan past ish haqi to'lanadigan joylarda, oilaviy ishchi sifatida ishlaydigan va kamdan-kam hollarda fermerlik va qishloq xo'jaligi yerlarini boshqarish bilan shug'ullanishi va mavjud muammolar, qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlantirishda xotin-qizlarning o'rni, ular tomonidan olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot natijalarini amaliyotga tatbiq etishga alohida e'tibor qaratildi.

Kalit so'zlar: Gender tafovutlari, oziq-ovqat xavfsizligi, qishloq xo'jaligi, dehqonchilik, moliya

Abstract. Despite the importance of women and girls in science and technology, and the efforts to increase their participation, rural women, despite their high levels of education and economic activity in the agricultural sector, often work in relatively low-paying positions, as family workers, and rarely engage in farming or managing agricultural lands. This research focuses on the existing problems and the role of women in the innovative development of agriculture, with a particular emphasis on the practical application of their scientific research findings.

Keywords: Gender gaps, food security, agriculture, farming, finance

Dunyo miqyosida qishloq xo'jaligida xotin-qizlar bandligi ulushi umumiy bandlikning yarmiga yaqinini tashkil etadi. Ayollar oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va qishloq xo'jaligida ishtirok etishda gender tafovutlari muhimligicha qolmoqda. Dunyoning har bir mintaqasida iste'molchi sifatida ayollar erkaklarga qaraganda oziq-ovqat xavfsizligi xavfi ostida bo'lish ehtimoli ko'proq. Qishloq ayollari ishlab chiqaruvchilar sifatida zarur ishlab chiqarish resurslari va xizmatlari, texnologiyalar, bozor ma'lumotlari va moliyaviy aktivlardan foydalanishda erkaklarga qaraganda ko'proq qiyinchiliklarga duch kelishmoqda.

2030 yilgacha Barqaror rivojlanish kun tartibi va FAOning gender tenglik siyosatida hech kimni ortda qoldirmaslik tamoyili ustunlik qiladi. Mazkur siyosatning ustuvor yo'nalishi qishloq xo'jaligida band bo'lgan tashkilotlarining qarorlar qabul qilish jarayonlarida, shuningdek, qonunchilik, siyosat va dasturlarni ishlab chiqishda ayollar va erkaklarning teng ishtirokini oshirish, ishlab chiqarish resurslari, xizmatlar, daromadlar, bozorlar va munosib bandlikdan teng foydalanish va nazorat qilish, shuningdek, ayollar mehnatini osonlashtirish bo'lib hisoblanadi.¹

Mamlakatimizda qishloq ayollariga sarmoya kiritish qashshoqlikni tugatish va oziq-ovqat xavfsizligiga erishadigan o'zgarishlarga sarmoya kiritish hisoblanadi. Ayollar qishloq xo'jaligida ishlovchilarining qariyb yarmini tashkil etadi va ular o'z oilalarini oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabini qondirish hamda farovonligini ta'minlash, shuningdek, butun mamlakat oziq-ovqat

¹ <https://www.fao.org/3/ca2678ru/CA2678RU.pdf>

xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq ularning bu boradagi hissasi, ko'pincha, yetarli darajada e'tiborga olinmaydi.

Qishloq ayollarining yuqori bilimi va iqtisodiy faolligiga qaramay, ko'proq ular nisbatan past ish haqi to'lanadigan joylarda, oilaviy ishchi sifatida ishlaydilar va kamdan-kam hollarda fermerlik va qishloq xo'jaligi yerlarini boshqarish bilan shug'ullanadilar.

Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish va qishloq xo'jaligida gender farqi sezilarli bo'lib, ushbu omil ayollarning ishlab chiqarish salohiyatini to'liq amalga oshirishlariga to'sqinlik qiladi. Bu esa o'z navbatida, qishloq xo'jaligi va qishloq hududlarini rivojlanishga putur yetkazadi. Albatta, vaziyat Yevropa va Markaziy Osiyodagi turli mamlakatlarda bir-biridan farq qiladi, ammo, odatda, aksariyat mamlakatlarda qishloq va chekka hududlarda yashovchi ayollar katta ehtimol bilan kamsitish va qashshoqlikdan aziyat chekishadi.²

O'zbekistonda mamlakat yalpi ichki mahsulotining (YaIM) 32 foizi qishloq xo'jaligi hissasiga to'g'ri keladi hamda soha ishchi kuchlarining kamida 27 foizining bandligini ta'minlaydi. Aholining deyarli yarmi qishloqlarda yashaydi, bu esa qishloq ayollarining huquq va imkoniyatlarini yanada kengaytirishni dolzarb masalaga aylantiradi.³

Statistika agentligi 2023-yilning 1-iyul holatiga O'zbekistonning demografik ko'rsatkichlari bo'yicha [ma'lumot berdi](#). Aholi soni 36,4 mln kishini tashkil etmoqda (2021-yilda bu raqam 34,9 mln, 2022-yilda 35,6 mln nafar bo'lgan). Ulardan ayollar — 18,1 mln, erkaklar esa 18,3 mln nafar. Shaharda yashovchilar 18,6 mln kishi bo'lgan bir paytda qishloqlarda 17,8 mln aholi istiqomat qilmoqda.⁴

Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti (PMTI) ekspertlari o'zbek ayollarining martabaga erishish imkoniyatlarini [tahlil qildi](#). Bugungi kunda xotin-qizlar bandligini ta'minlash, barcha sohalarda gender tengligiga erishish, mehnat bozorida kamsitishlarga barham berish va ish haqi tengligini ta'minlash butun dunyoda dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

PMTI mutaxassislarining fikricha, o'zbek ayollaridagi iqtisodiy faollikning pastligi uy-ro'zg'or ishlari bilan band bo'lishga bog'liq. Qolaversa, ishlaydigan ayollar erkaklarga nisbatan o'rtacha 39% kam maosh oladi va ular 30 yoshda martabaga erisha boshlaydi. Butun dunyoda bo'lgani kabi, O'zbekistonda ham ayollarning iqtisodiy faolligi erkaklarnikiga nisbatan past. 2021 yil yakunlariga ko'ra, bu ko'rsatkich ayollar orasida 41,3 foizni, erkaklar orasida esa 56,9 foizni tashkil etdi. O'zbekiston ayollarining mehnat bozoridagi iqtisodiy faolligi 30 yoshdan boshlanadi. Sababi, o'rtacha 22,3 yoshida turmush quradi va undan keyin kamida 2 yilni tug'ruq ta'tilida o'tkazadi. Undan so'ng mehnat bozoriga qaytadi, lekin qisqa vaqtdan keyin ularning takroriy tug'ruq ta'tiliga chiqish ehtimoli yuqori.

30 yoshida ayollar martabaga erishish bilan shug'ullana boshlaydi. Ayollarning tez-tez dekret ta'tili va farzandlari salomatligi tufayli kasallik ta'tiliga chiqishi ish beruvchilar orasida ayollarning potensial xodim sifatida jozibadorligini pasaytiradi. Erkaklarning potensial xodim sifatidagi afzalliklari shundaki, ular tug'ruq ta'tiliga chiqmaydi (qonuniy huquqi bo'lsa ham), ishda ushlanib qolishga tayyor, ish bo'yicha safarlarga borishda hech qanday to'siqlar yo'q.

O'zbekistonda mehnatga haq to'lashdagi jiddiy tafovutning asosiy sabablaridan biri — bu kasb segregatsiyasidir (kundalik hayotda odamlarni irqiy, etnik yoki boshqa guruhlariga majburan ajratish). Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, ishlaydigan ayollar erkaklarga nisbatan o'rtacha 39 foiz kam maosh oladi. Jahon banki ekspertlarining fikricha, bu, jamiyatda hukm

² <https://yuz.uz/uz/news/qishloq-xojaligida-gender-tenglegi-taminlanadi>

³ <https://old.gov.uz/oz/news/view/30952>

⁴ <https://www.gazeta.uz/oz/2023/08/09/population/>

surayotgan qarashlar va O‘zbekistonda kasblarning erkaklar va ayollar uchun mo‘ljallangan kasblarga ajratilishi bilan bog‘liq.

O‘zbekiston xotin-qizlarining iqtisodiy faolligi pastligi, avvalo ularning uy-ro‘zg‘or ishlari va bola parvarishi bilan to‘liq band ekanligi bilan bog‘liq. O‘zbekiston ayollari vaqtining 22 foizini uy yumushlari va bola parvarishiga sarflaydi. Bu ish haqi to‘lanmaydi mehnat hisoblanadi, erkaklar esa vaqtining 9% ini uy yumushlariga sarflaydi. Uy ishlari bilan bog‘liq katta mas‘uliyat o‘zbek ayollarining mansab pillapoyalaridan yuqori ko‘tarilishiga to‘sqinlik qiladi.

Ta’kidlash joizki, O‘zbekistondagi an‘analarga ko‘ra, uy ishlari va farzandlar tarbiyasi bilan shug‘ullanish ayolning asosiy vazifasi hisoblanadi. XMT tadqiqotiga ko‘ra, O‘zbekiston aholisining 80 foizi oilada erkakning ro‘zg‘or tebratishi, ayolning esa uy yumushlari va bolalar bilan shug‘ullanishini afzal ko‘radi. Mamlakat aholisining 93 foizi turmush o‘rtog‘i ishlamasa ham, ko‘pchilik uy yumushlarini ayol bajarishi kerak, deb hisoblaydi. Bunday qarashlarning barchasi jamiyatda ham, mehnat bozorida ham gender tengsizligi mavjudligidan dalolat beradi.

Tadqiqotlar natijasida shuni aytish mumkinki, dunyoning aksariyat mamlakatlarida dehqonchilikning yuzi ayollardir. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi tashkiloti (FAO) ma‘lumotlariga ko‘ra, dunyo miqyosida kam rivojlangan mamlakatlardagi iqtisodiy faol ayollarning aksariyati qishloq xo‘jaligida ishlaydi. Va 2012 yilgi qishloq xo‘jaligini ro‘yxatga olish ma‘lumotlariga ko‘ra (mavjud so‘nggi ma‘lumotlar), AQShdagi fermerlarning 30 foizi ayollardir. Muammo? Erga kirish, moliyalashtirish, bozorlar, qishloq xo‘jaligida o‘qitish va ta‘lim olish, munosib mehnat sharoitlari va teng munosabat kabi jinsga xos to‘siqlar fermer ayollarni dala haydash yoki urug‘ ekishdan oldin jiddiy ahvolga solib qo‘yadi.

Bundan tashqari, rivojlanayotgan mamlakatlarda mustahkamlangan gender rollari ayollarning erining ruxsatisiz o‘z ekinlarini bozorga olib chiqishlariga yoki hatto qishloqlarini tark etishga to‘sqinlik qilishi mumkin. AQShdagi ayol fermerlar bir xil cheklovlarga duch kelmasa-da, 33 yoshli Lori Fleenor, sakkizinchi avlod Bristol, Tennessi, fermerning aytishicha, qishloq xo‘jaligidagi doimiy gender tarafkashlik uning eri Benning biznes operatsiyalarini boshqarishini "osonlashtiradi". va oilaning Magna Vista fermasi uchun telefon qo‘ng‘iroqlari.

Shunga qaramay, ayol fermerlar qo‘shimcha kuch sarflasa ham (dunyo bo‘ylab ayollar erkaklarnikiga qaraganda yiliga ko‘proq soat ishlaydi), ular hosildorlik va daromad bo‘yicha erkaklarnikidan sezilarli darajada orqada qoladilar. Ayollar boshqaradigan fermer xo‘jaliklari erkaklar boshqaradigan fermer xo‘jaliklariga qaraganda o‘rtacha 20-30 foizga kam mahsulot ishlab chiqaradi. FAO ma‘lumotlariga ko‘ra, bu "hosil bo‘shlig‘i" ning sabablari dehqonchilikka moyillik va jinsga xos to‘siqlar bilan hech qanday aloqasi yo‘q.

Iqtisodiy tizimdagi gender tarafkashligi, masalan, muntazam ravishda ayolning kredit olish imkoniyatini cheklaydi. Bu, ayniqsa, madaniy me‘yorlar va garovning etishmasligi ayollarning qarz olishiga to‘sqinlik qiladigan rivojlanayotgan mamlakatlardagi kichik fermer ayollar uchun to‘g‘ri keladi. Kapital qo‘yilmalar uchun yetarli mablag‘ bo‘lmasa, fermer ayollar erkaklarnikiga qaraganda o‘g‘it, qurg‘oqchilikka chidamli urug‘lar, barqaror qishloq xo‘jaligi amaliyoti va ekinlar hosildorligini oshiradigan boshqa ilg‘or dehqonchilik vositalari va texnikalarini sotib olish va ulardan foydalanish ehtimoli kamroq.

FAO ma‘lumotlariga ko‘ra, dehqonchilikda genderga xos to‘siqlarni bekor qilish nafaqat ayollarga o‘zlarining eng yuqori iqtisodiy salohiyatiga erishish imkoniyatini beradi, balki och dunyoni oziqlantirishga yordam beradi. FAO ma‘lumotlariga ko‘ra, hozirda dunyo bo‘ylab to‘yib ovqatlanmaydigan 820 million kishining aksariyati rivojlanayotgan mamlakatlarda - oziq-ovqat ishlab chiqarishda ayollar kaliti bo‘lgan joylarda yashaydi. Ayollarga erkaklar bilan bir xil resurslar

va ta'lim olish imkoniyatini berish ayollar tomonidan oziq-ovqat ishlab chiqarishni 30 foizgacha oshirishi mumkin, bu esa 150 million kishi uchun ochlikni yo'qotishi mumkin. Bundan tashqari, FAO ta'kidlashicha, qo'shimcha daromad olish ayollarga sog'liqni saqlash, ovqatlanish va farzandlarining ta'limiga ko'proq pul sarflash imkonini beradi - bu investitsiyalar fermer oilalari va ularning qo'shnilari uchun uzoq muddatli ijobiy natijalar berishi mumkin.

Ayol fermerlar uchun qishloq xo'jaligini tenglashtirish bo'yicha butun dunyo bo'ylab sa'y-harakatlar kuchayib bormoqda. Aytish mumkinki, eng katta to'siq yer huquqlaridir. Rivojlanayotgan mamlakatlarda yer egalarning atigi 10-20 foizini ayollar tashkil qiladi, dunyoning ba'zi qismlarida esa ayollar yerga qonuniy ravishda egalik qila olmaydi va ularni nazorat qila olmaydi. Fermer ayol o'zi ishlayotgan yer to'g'risida qaror qabul qilish huquqiga ega bo'lmasa, u ko'proq daromad va ishonchli daromad manbalarini ta'minlaydigan shartnomaviy dehqonchilik shartnomalarini tuzishi mumkin emas.

Yuqoridagi ma'lumotlardan kelib chiqib, qishloq xo'jaligida gender tengligi, ayollarni agrobiznesga jalb qilishning alohida xususiyatlari keltirib o'tmoqchimiz:

1. Strategik harakatlarni rejalashtirish uchun jins va yosh bo'yicha dunyo bo'yicha statistik ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish. Oziq-ovqat xavfsizligi va ovqatlanish bo'yicha siyosat, dasturlar, qonunchilik va investitsiyalarni rejalashtirish, ayollar va yoshlarning roli va yutuqlarini to'liq aks ettirishi hamda ularning o'ziga xos ehtiyojlari va ehtiyojlariga javob berishi muhim;

2. Qishloq ayollarining imkoniyatlari, ehtiyojlari va intilishlarini to'liq hisobga oladigan oziq-ovqat, qishloq xo'jaligi siyosati va dasturlarini ishlab chiqish hamda amalga oshirish bo'yicha mamlakatlarning milliy salohiyatini kuchaytirish;

3. Erkaklar va ayollarning tushunchalari, ustuvorliklarini aks ettiruvchi hamda adolatli va samarali milliy institutlarga asoslangan ishlab chiqarish, tabiiy resurslarni mas'uliyatli boshqarish rag'batlantirish;

4. Xizmatlarni amalga oshirishning boshlang'ich nuqtasiga aylanishi mumkin bo'lgan mahalliy muassasalarga ayollarni jalb qilishni oshirish;

5. Fermerlar - ayollar va erkaklarning ishlab chiqarish resurslari, xizmatlaridan, iqlimga mos va kam mehnat talab qiladigan texnologiyalar hamda amaliyotlardan, shuningdek, qishloq infratuzilmasiga investitsiyalardan teng foydalanish imkoniyatini oshirish;

6. Qishloq oziq-ovqat tizimlarida ayollar va yoshlarning to'liq ishlab chiqarish salohiyatini oshirish, shu bilan birga ularning yanada foydali bozorlarga kirishini va mehnat bozorida munosib bandlik imkoniyatlarini oshirish uchun genderga sezgirlik zanjirlarini rivojlantirish;

7. Favqulodda vaziyatlar va inqirozlarga, jumladan, xavf-xatarga asoslangan ijtimoiy himoya va favqulodda vaziyatlarga javob berish imkoniyatlarini o'z ichiga olgan holda, genderga bog'liq tayyorgarlik va javob choralarini ishlab chiqishni qo'llab-quvvatlash.

REFERENCES

1. Gulchehra, N. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOTDA FIKRLASH DIZAYNING O'RNI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 44(44).
2. Gulchehra, N. (2023). ОСНОВЫ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ, РИСКИ СВЯЗАННЫЕ С НЕЙ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕЕ РАЗВИТИЯ В СФЕРЕ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 44(44).
3. Gulchehra, N. (2023). KREATIV MENEJMENT: BIZNES JARAYONLARINI BOSHQARISHDA IJODIY IMKONIYATLARI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 33(33).

4. Axmedova, D. (2023). AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSLARI. *Farg'ona davlat universiteti*, (1), 50-50.
5. Axmedova, D. (2023). НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЖЕНСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА. *Farg 'ona davlat universiteti ilmiy jurnali*, (1), 226-230.
6. Sayfullayeva, M. I. (2024). YANGI O'ZBEKISTONDA BUXORO VILOYATI QURILISH TARMOG'I RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *XALQARO KONFERENSIYA VA JURNALLARNI SIFATLI INDEXLASH XIZMATI*, 1(1), 231-235.
7. Sayfullaeva, M. FEATURES OF ESG CRITERIA IN UZBEKISTAN'S CONSTRUCTION INDUSTRY. *GWALIOR MANAGEMENT ACADEMY*, 113.
8. Narzieva, D. M., & Narziev, M. M. (2020). The important role of investments at the macroand microlevels. *Economics*, (2), 8-10.
9. Gulchehra, N. (2023). АҲОЛИНИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШДА ҲУДУДЛАРНИ ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИННОВАЦИОН ЖИҲАТЛАРИ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 34(34).